

plesnerova konceptcija čovjekove ekscentrične pozicionalno- sti*

muslija muhović

1. OPĆE NAPOMENE

U suvremenom svijetu znanstveno-tehničke civilizacije, čija se egzistencija temelji na sveprisutnom procesu postvarenja i bremenitosti pretpostavki koje onemogućavaju punoljetnost čovječanstva, problematičnost čovjeka, njegovog položaja u svijetu i smisla njegove uloge, dosegla je svoju najveću razinu u dosadašnjoj historiji ljudskog društva. Na takvu situaciju ukazuju mnogi suvremeni mislioci, među kojima posebno mjesto zauzima Max Scheler (koga smatraju osnivačem antropologije kao filozofske discipline). Kao svjedoci mnoštva negativnih konzekvencija djelovanja suvremene znanstveno-tehničke i industrijske civilizacije, ovi mislioci konstatiraju da je zapravo 20. stoljeće ono vremensko razdoblje u kome je čovjek »postao potpuno i do kraja problematičnim, u kome on više ne zna šta je, ali s druge strane čovjek zna da ništa ne zna« (Cheler).

Ovu konstataciju prihvatili su i predstavnici negativnoegzistencijalističkog mišljenja, posebno Martin Heidegger, dodajući da nijedna epoha nije mogla tako brzo i tako lako doći do znanja o čovjeku kao sadašnja, ali istodobno nijedna epoha nije znala tako malo o tome što je čovjek kao naša.

Stvarno, u suvremenom svijetu koji je sav u »znaku trijumfa znanstvenog i tehničkog uma«, djeluje i najkritičnija svijest, ali ona još nije sposobna da izađe iz sveprisutnog represivnog karaktera znanstveno-tehničke civilizacije, koja je svojim negativnim konzekvencijama pomutila pravu sliku o čovjeku i njegovoj suštini.

Protivno razvoju raznih prirodnoznanstvenih disciplina i duhovnih znanosti koje su se bavile pitanjima čovjeka, njegove biti, uloge i mjesta u svijetu, nedostajao je jedan pravilno situiran odgovor na čitav snop tih pitanja. Zato je posve razumljivo što antropologija kao posebna filozofska disciplina oštro reagira na mnoštvo raznih teorija o čovjeku. U tom kontekstu treba razumjevati polazište i ishodište Plesnerove teorije o čovjekovoj ekscentričnoj pozicionalnosti. Plesner, kao prije njega Mac Scheler, odnosno Ernst Cassirer, oštro kritikuje tradicionalno shvaćanje čovjeka i njegove prirode.

2. Polazište i ishodište Plesnerove filozofske antropologije

Helmut Plesner, kao predstavnik suvremene filozofske antropologije, pokrenuo je niz zanimljivih i veoma inspirativnih pitanja o čovjekovoj suštini. Njegova filozofska antropologija izazvala je različite reakcije. Ne griješe oni koji ukazuju na to da je pojava filozofske antropologije Maxa Schelera i Helmuta Plesnera predstavljala izraz duboke krize dotadašnjeg građanskog filozofskospoznajnog iskustva o čovjeku i njegovoj suštini.

Logička analiza Plesnerove filozofske antropologije pokazala bi da je njeno polazište sadržano u sljedećem: određenje čovjekove prirode predstavlja istodobno teorijsko i praktično pitanje.

Namjera Maxa Schelera i Helmuta Plesnera bila je iskristalizirana u tome, gledajući njihovo mišljenje u cjelini, da razviju cjelovitiju sliku o smislu današnjeg čovjekovog života i o »realnosti povijesnog svijeta« (Plesner). U tom smislu na suvremenu filozofsku antropologiju treba gledati kao na svojevrsnu reakciju nedostatnih određenja biti čovjeka, što su ih pružale prirodnoznanstvene i duhovnoznanstvene teorije o čovjeku. Sve te teorije bile

su zapravo svojevrsan odraz vremena i prilika u kojima su nastale. One su i same postale žrtva djelovanja otuđujućih institucija, koje su »prekrile cjelinu ljudskog života, temeljni fenomen na kojem i same počivaju, koje su prekrile svoje vlastite izvore, 'volju za moći'«².

Nit vodilja Plesnerove filozofske antropologije, kako i on sam navodi, jeste kategorija »pozicionalnosti«, koja predstavlja fundamentalni znak razlikovanja živih prirodnih tvorevina od neživih. U *predgovoru* drugom izdanju svog obimnog djela *Stupnjevi organskog i čovjek – Uvod u filozofsku antropologiju*, on nedvosmisleno ukazuje i poentira da predstavu o obliku i načinu čovjekove forme opstojnosti možemo razviti samo ako ga »kontrastiramo« sa »drugim nama poznatim načinima opstojanja žive prirode«³.

Plesnerovo utemeljivanje filozofske antropologije zasniva se na pokušaju kritičkog prevladavanja cjelokupne novovjekovne filozofije Zapada. Temeljnu grešku materijalističko-empirijske i idealističko-apriorističke filozofije on vidi u tome što je u njima došlo do apsolutiziranja jedne od sfera: fizičke ili spiritualističke, i to tako što »svaki put drugu sferu čine zavisnom od prve«. Kao posljedica toga, proizašla je nesposobnost otkrivanja »dvostrukih istine: pogledom svijesti na svijet i prirodnim pogledom na svijet«⁴.

Ocrtavajući cilj i zadatak filozofske antropologije (čije je polazište čovjek, ali ne kao »objekat neke nauke, ne kao subjekat svoje svijesti, već kao objekat i subjekat svoga života«⁵), Plesner pokušava kritički prevladati i nadmašiti cjelokupnu evropsku filozofsku tradiciju, u kojoj je zjapio rascjep čovjekovog bitka na »tjelesni i netjelesni region«, odnosno rascjep između duha i prirode, duše i tijela, itd. Specifičnost njegove filozofije čovjeka ocrta se u tome što poentira na konfliktu čovjekove egzistencije. Naime, njegova »filozofija čovjeka« i »filozofska biologija« otkrivaju čovjeka kao »objekat i subjekat svoga života«, ali istodobno i ukazuju na konflikt čovjekove egzistencije: »ravan na koju čovjek uvijek iznova, uz napore i žrtve svih vrsta, mora da se uspinje, ravan duhovnog djelovanja, stvaralačkog rada, ravan njegovih trijumfa i poraza ukršta se s ravni njegovog živog tjelesnog postojanja«. Taj egzistencijalni konflikt je za Plesnera nužan, jer bez tog konflikta »čovjek zapravo nije čovjek«⁶.

Poentirajući na čovjekovoj konfliktnoj egzistenciji i pokušavajući da označi mnogostruke aspekte takve situacije, u kojoj ekscentrična pozicionalnost čovjeka predstavlja temeljnu strukturu ljudskog života, Plesner izričito i odvažno postavlja pitanja (koja su, po našem mišljenju, veoma interesantna, a čija je problematika relativno razmatrana, izuzimajući Marxa, odnosno marksiste humanističke orijentacije): da li je konkretna situacija, u koju je čovjek uopšte postavljen, slučajna ili bitno nužna? Da li je životna okolina, čovjekov svijet, strukturno-zakonito povezana s njim?

Pomenuta pitanja ovaj autor razvija u dva bitna pravca: »horizontalno«, tj. u pravcu u kojem je naglašen odnos čovjeka prema svijetu utvrđen u njegovim djelima i patnjama, i »vertikalno«, tj. u pravcu koji se dobija iz njegovog u »prirodu uraslog mjesta u svijetu kao organizma u nizu organizama«. Plesner misli da će u oba pravca čovjek biti obuhvaćen kao subjekt/objekt prirode, bez opasnosti od »cijepanja« u vještačke apstrakcije.⁷ Nijedan od predstavnika suvremene antropologije kao filozofske discipline nije tako izričito kao on insistirao na tezi o konkretnom »živom jedinstvu« čovjeka. On je ukazao na trolisno jedinstvo čovjekove egzistencije: čovjek predstavlja »živo tijelo, ono je u tom tijelu (kao unutarnji život i duša) i van tog tijela kao gledišta s kojeg polazeći i jedno i drugo jeste. Individuum koji je pozicionalno tako okarakterisan naziva se ličnost. On je subjekt svog doživljavanja, svojih opažanja i svojih akcija, svoje inicijative... Njegova egzistencija je odista postavljena na ničemu«⁸.

Uvažavajući goleme razlike između Marxove antropologije koja ukazuje na konkretne pretpostavke prevladavanja one konstitucije socioekonomskih i političkih odnosa čija se egzistencija bazira na odnosu gospodarstvo/potčinjenost, može se konstatirati da se Plesner svojom filozofijom čovjeka donekle približava Marxu, mada Marxovu teoriju otuđenja proglašava »materijalističkom eshatologijom«. On svoju filozofsku antropologiju utemeljuje, kako stoji u njegovoj znamenitoj studiji *Stupnjevi organskog i čovjek – Uvod u filozofsku antropologiju*, »filozofijom prirode« bez koje nema, po njegovom mišljenju, filozofije čovjeka, odnosno filozofske antropologije. Plesnerova filozofska antropolo-

gija pojmi čovjeka kao »otvoreno pitanje« u »iskustvenom postavu« koji odgovara čovjekovoj egzistenciji, odnosno koji involvira prirodu/duh, dušu/tijelo, subjekt/objekt.

Jedno od polazišta Plesnerove filozofske antropologije manifestira se u otkrivanju »zakona gradnje« čovjekove životne egzistencije, odnosno pitanja o strukturi biti ličnosti i personaliteta uopšte, bitnih formi koegzistiranja ličnosti i svijeta, čovjekovog životnog horizonta i, napokon, mogućih mogućnih predstava o svijetu. Drugo važno polazište njegove filozofske antropologije jeste pojam života. Život se, naime, po Plesneru, odlikuje *pozicionalnim karakterom* koji je dovoljno širok da bi »vrste opstojanja biljnog, životinjskog i čovjekovog života predstavio kao varijabilne, ne posežući za psihološkim kategorijama«⁹.

U filozofskoj antropologiji ovaj autor pravu novost i značenje daje filozofiji prirode kao jednom »neempirijski ograničenom posmatranju tjelesnog svijeta, iz kojeg se izgrađuje duhovno-ljudski svijet«.

Iz do sada kazanog jasno je prepoznatljivo da je poenta Helmuta Plesnera u tome da u filozofskoj antropologiji rehabilitira »biološke temelje« čovjekovog života, objavljujući razne naturalističke argumentacije. Njegov kategorički zahtjev je sadržan u sljedećem: ne argumentirati naturalistički, budući da je čovjek najrazvijenije biće na ljestvici organizama, nego argumentirati zato što je pretpostavka izgradnje filozofske antropologije sadržana u istraživanju onih sadržina koncentrisanih oko stvarne sadržine života. Iz toga se nedvosmisleno pojavljuje potreba za razvijanjem takvog mišljenja čiji će temeljni zadatak biti zasnivanje duhovnoznanstvenog iskustva, koje će, dakle, nastojati rasvjetljavati one probleme koji dosežu »do u čulno-stvarnu, tjelesnu sferu života«. Radi se, dakle, o zasnivanju filozofije prirode.

Iz samog teksta znamenite studije *Stupnjevi organskog i čovjek* jasno je prepoznatljivo da autor vidi u takozvanoj filozofskoj biologiji pretpostavku filozofske antropologije. Tu ideju nalazimo još kod Maxa Schelera, mada ne tako razvijenu kao kod Helmuta Plesnera.

Postavljajući jasno iskazani zadatak antropologiji kao filozofskoj disciplini, koja mora biti utemeljena na biološkoj osnovici, filozofskoj i empirijskoj, da odgovori legitimno na pitanje koje su sve pretpostavke pod kojima se može čovjek promatrati kao subjekt duhovnopovijesne zbilje, Plesner se oštro suprotstavlja diobi čovjeka u vještačke apstrakcije, budući da je čovjek, po njemu, moguće samo kao subjekat (objekat kulture i istodobno kao subjekat) objekta prirode. Plesnerovo razmatranje čovjekove prirode istodobno pretpostavlja i temeljnu kritičku rekonstrukciju i obezvređenje kartezijanskog *divisio mundi*, i to pomoću duhovne nauke, ukazujući na neposredne konzekvencije koje su proistekle iz fundamentalizirane suprotnosti tijela i svijesti, spolnog i unutrašnjeg svijeta, subjekta i objekta. Stoga, suprotno kartezijanskom principu, Helmut Plesner posve argumentovano konstatira da »po samom sebi čovjek je Ja, tj. posjednik svoga tijela i svoje duše«¹⁰.

Filozofska biologija kao pretpostavka filozofske antropologije ima prevashodno zadatak da preispita da li se uopće može govoriti o suprotnostima između *res extensa* i *res cogitans*. Ta je suprotnost bila temeljni princip Descartesove filozofije. Iz ovako skiciranog zadatka neposredno proizlazi puna misaona nosivost Plesnerove kritičke rekonstrukcije kartezijanskog suprotstavljanja pomenutih relacija. Ne samo Descartesovom nego i cjelokupnom novovjekovnom mišljenju koje je svodilo jedan aspekt ljudske egzistencije na drugi, Helmut Plesner upućuje oštre kritičke primjedbe. Suprotno materijalističko-empirijskoj i idealističko-apriorističkoj filozofiji, koje su zakazale (prva) na činjenicama svijesti i čulnozakonitih nužnosti, koje se nisu mogle izvesti iz fizičkog svijeta i čulnih utisaka, odnosno (druga) na faktima opažanja i specifikacije tjelesne prirode, Helmut Plesner želi rasvijetliti pitanje koje se odnosi na temeljnu strukturu ljudskog opstanka. Temelj za takvo rasvijetljavanje on vidi u čovjekovom »ekscenritetu« kao »neukidivom dvostrukom aspektu njegove egzistencije kao fizičkog i kao živog tijela«¹¹. To ujedno predstavlja bazu za razumjevanje konačnosti, povijesnosti i otvorenosti istinske vremenske prostorne biti čovjeka.¹²

Plesner argumentaciono ističe da se u jedinstvu duhovnih, duševnih i tjelesnih dimenzija otkriva »povijesno otvorena« bit čovjeka. U tom smislu za njega je čovjek odvajkada bio veliko »ot-

voreno pitanje« puno problematičnosti (Max Scheler). Međutim, ono što distancira čovjeka od ostalih živih bića iskazuje se u tome što je čovjek samo jedno biće koje se odnosi prema »spojajšnjem, unutrašnjem i socijalnom svijetu«. Ova konstatacija, po našem mišljenju, nije dovoljno rasvijetljena. To nije dovoljan argument na osnovu kojeg se čovjek distancira od ostalih živih bića univerzuma. Na to, uostalom, ukazuju i mnogi kritičari Plesnerove filozofske antropologije, odnosno pripadnici negativno-egzistencijalističkog mišljenja, kao i pripadnici frankfurtskog kruga. Pored toga, filozofska antropologija biće predmet oštre kritičke analize u djelima Marivnoegzistencijalističkog mišljenja, kao i pripadnici frankfurtskog kruga. Pored toga, filozofska antropologija biće predmet oštre kritičke analize u djelima Martina Heideggera, Karla Jaspersa, Maxa Horkheimera i Theodora W. Adorna.

Kao što je Theodor W. Adorno negativnodijalektičkim refleksijama svoju radikalnu kritiku usmjerio protiv cjelokupne zapadnoevropske metafizike, koja je bila »uvijek osim kod heretika, metafizika panoramskih kutija« i koja je »subjekt... za cijelu vječnost zatvarala u njegovu vlastitost, za kaznu njegovog obogotvorenja«,¹³ ukazujući na sve konzekvencije filozofije identiteta i otkrivši njenu paradoksalnost pomoću kategorija koje je ona razvijala i koristila, tako je i Plesnerova teorija o ekscentričnoj formi ljudskog opstanka i pozicionalnosti pokušavala kritički rekonstruirati i nadvladati razna teorijska meditiranja o ljudskoj prirodi. Helmuth Plesner smatra da se supstancijalno značenje čovjeka i njegove prirode postiže ukazivanjem na čovjekovu »ekscentričnu poziciju formu«, odnosno na »dvostruki aspekt njegove egzistencije kao živog tijela«. Koliko i kakvo značenje ima »ekscentrična pozicija forma« u Plesnerovoj filozofskoj antropologiji, jasno je prepoznatljivo u tome što je ovom pozicionalnošću čovjeka omogućena »realnost zajedničkog svijeta«. S tih pozicija ovaj autor utemeljuje svoju filozofsku biologiju i antropologiju kao nauku o čovjeku i zakonima njegove egzistencije. »Ovamo spadaju pitanja o strukturi biti ličnosti i personaliteta uopšte, njezina sposobnost izražavanja i granice izražavanja... pitanja bitnih formi koegzistencije ličnosti u socijalnim vezama i koegzistencije ličnosti i svijeta, dakle, značajno pitanje čovjekovog životnog horizonta i njegove sposobnosti da varira pitanje mogućih slika o svijetu.«¹⁴

Plesner će za svoje utemeljenje filozofske antropologije naći elemente, pored ostalih, u Diltheyevoj filozofiji života i u Husserlovoj fenomenologiji, nastojeći da prevlada njihovo ishodište. Pitanja čovjeka i ekscentrične tjelesne forme ljudske egzistencije on će misliti iz okvira Diltheyeve filozofije života »utoliko što vjeruje da su povijesnokulturni izrazi i objektivacije jedini legitimni načini dospjevanja čovjeka do svoje samospoznaje, samorazumjevanja i subjektivnosti. Preko okvira utoliko što hermeneutika zahtjeva teoriju o ekscentričnoj formi ljudske egzistencije.«¹⁵ S druge strane, kao što je prevazišao Diltheyevu idealističku ishodišnu poziciju, tako Plesner uspijeva dovesti u upitnost i Husserlov transcendentni idealizam, gdje je svijest predstavljena kao horizont konstitucije svakog mogućeg fenomena, pa i čovjekovog, kao i Heideggerovu egzistencijalnu analizu. Time je prevladao temeljne ishodišne tačke novovjekovne filozofije Zapada: objektivizam i subjektivizam, idealizam i materijalizam.¹⁶ Kao i Max Scheler, ma koliko pokušavao da se obračuna sa svojim prethodnicima, on nije uspio posve da se oslobodi njihovih misaonih refleksija. S druge strane, oba ova mislioca nisu uspjeli nadići Marxovu teoriju alijencije, koja je fenomen otuđenja promatrala kao društveno-povijesni fenomen čije je ukidanje moguće tek radikalnim prevazilaženjem odnosa gospodstva/potčinjenosti i njemu primjerene slike smisla svijeta i života. Plesner Marxovu antropologiju proglašava »eshatološkom«.

Polazište svoje filozofske antropologije Helmuth Plesner je formulirao već u predgovoru prvom izdanju svoje obimne studije *Stupnjevi organskog i čovjek-Uvod u filozofsku antropologiju*. Naime, po njemu, čovjek se odlikuje time da nije sebi ni najbliži ni najdalji, odnosno da »ovim ekscentritetom svoje životne forme sebe samog kao element nalazi u moru bitaka i da time, uprkos bitku neprimjerenog karaktera svoje egzistencije, spada u jedan niz sa svim stvarima ovog svijeta.«¹⁷ Posve je razumljivo što Plesner, s jedne strane, poentira značaj filozofije Wilhelma Diltheya, gledajući u njoj izvor za »ponovno pokretanje« temeljne filozofske antropologije, a s druge strane se distancira od Heideggerovog fundamentalnog stava iz *Sein und Zeit*, da problematiziranju »vanljudskog bitka bezus-

lovno mora da prethodi egzistencijalna analiza čovjeka«. On će, takođe, izvršiti opsežnu kritiku Heideggerove »apriorne antropologije«.

Pred iskrenim mišljenjem o osnovnim aspektima suvremene filozofske antropologije, a posebno Plesnerove filozofske antropologije i biologije, postavlja se nezaobilazno i relevantno pitanje: u čemu se manifestira smisao ishodišnog argumenta Plesnerove filozofske antropologije o dvoapspektivnosti čovjekove egzistencije, odnosno čovjekove ekscentrične pozicionalne forme? Odgovor na ovo pitanje nalazi se u sljedećim njegovim konstatacijama: Život je »ekscentričan«; ekscentričnost je za čovjeka karakteristična forma njegove frontalne postavljenosti prema okolini.¹⁸

Filozofska biologija i antropologija ovoga autora sučeljavaju čovjeka s *Ovdje-Sada* koje znači *Ništa* što ga čovjek postavlja »iza sebe samog« i time nadilazi granicu postojećeg koja ga ograničava. U tom smislu Plesner ukazuje na granice postojećeg društva, ističući »neotuđeno pravo ljudi na revoluciju kad same forme društvenosti unište svoj sopstveni smisao, a revolucija se provodi kad utopijska misao dobije moć od konačne uništivosti svake društvenosti.«¹⁹ Ovim stavovima on se približava, ali istovremeno i udaljava od Marxove misli. U prvom smislu on i sam ukazuje na granice postojećeg društva, a u drugom pogledu revoluciju ne pojmiljuje u Marxovom smislu značenja te riječi, naime kao radikalno nadvladavanje one konstitucije socioekonomskih i političkih formi života u kojima vlada odnos gospodstvo/potčinjenost.

Sagledavanje nekih aspekata polazišta i ishodišta Plesnerove filozofske antropologije ostalo bi nedorečeno ukoliko se ne ukaže na osnovne stavove nekih jugoslovenskih kritičara filozofije čovjeka ovoga autora, koji kritički rekonstruišu njegovu filozofsku antropologiju. Mislimo, prije svega, na kritičku rekonstrukciju dr Abdulaha Šarčevića, čija se snaga i misaona nosivost manifestiraju u isticanju da poenta Plesnerove filozofske antropologije nije samo u tome da pokaže kako je čovjek kao subjekt povijesnog i sociokulturnog života indirektno-direktno povezan sa cjelinom bića, nego i to da on zna za tu situaciju. Štaviše, čovjek živi u dvosmislenom, distanciranom odnosu spram onoga što jest, što iskušava u sebi i oko sebe.²⁰ Šarčević uspijeva pronaći nit vodilju višeslojnosti Plesnerove filozofske antropologije, ukazujući da je u njoj pojam ljudske prirode »prejudiciran i suodređen jednom epohalnom društvenom konstelacijom.«²¹

Razvijajući svoju filozofsku biologiju i antropologiju na temelju kritičke rekonstrukcije i nadvladavanja materijalizma (empirizma i idealizma) apriorizma, kao i raznih drugih koncepcija, Helmuth Plesner poentira »neospornu« zalugu Maxa Schelera. Ona je manifestirana u tome što je Scheler u svojim istraživanjima raznih pitanja (emocionalnih problema, strukturalnih zakona ličnosti i strukturalnih veza između ličnosti i svijeta) otkrio mnoštvo činjenica koje ulaze u tematski krug problema filozofske biologije i antropologije. Iz kazanog je lako prepoznati temeljno polazište i ishodište Plesnerove filozofske antropologije. Polazište jeste definiranje čovjeka kao »otvorenog pitanja«, a ishodište jeste nadvladavanje zapadnoevropske filozofske tradicije u kojoj je bila uspostavljena suprotnost između duše i tijela, prirode i duha.

3. Nacrtna kritika Plesnerove filozofske antropologije

Kritičko mišljenje bez predrasuda dužno je priznati izvjesne zasluge Plesnerovom shvaćanju čovjekove prirode. Naime, ono ne može poreći legitimnost njegove teze o čovjeku kao otvorenom pitanju. S druge pak strane, takođe mora prodirjeti u pozadinu i stvarni sadržaj Plesnerove filozofske sheme o odnosu duše i tijela, prirode i duha (čija relacija posebno mjesto zauzima kod Maxa Schelera kao »oca« filozofske antropologije). Međutim, ni sama Plesnerova shema ne može biti mjerodavna za određene čovjeka kao čovjeka. Stoga neki kritičari (među njima Ludwig Landgrebe) konstatiraju da je kod Maxa Schelera i Helmutha Plesnera na specifičan način obnovljen u osnovi isti onaj jaz na kojem je insistirala cjelokupna zapadnoevropska filozofska tradicija.

Mada je u svojim studijama pokušao sagledati sve temeljne konzekvencije suprotstavljanja duše i tijela, prirode i duha, psihičke i fizičke egzistencije, Helmuth Plesner ipak nije, po našem mišljenju, uspio naglasiti mnogostruku uslovljenost čovjekove egzistencije. To je jedna od primarnih slabosti njegove koncepcije čovjeka i čovjekove prirode. S druge pak strane, nije uspio otkriti prave uzročnike otuđenja čovjekove ličnosti kao »privilegije ljudske egzistencije« (Plesner). Detaljna analiza i kritička

rekonstrukcija filozofske antropologije istodobno otkrivaju njegove zasluge, ali i bitne granice. Te zasluge i granice mogu se primjetiti pri analizi Plesnerove koncepcije čovjekove pozicionalnosti, odnosno dvostruke čovjekove aspektivnosti i duhovnih potajca te koncepcije.

Mora se odati veliko priznanje Helmuthu Plesneru koji utemeljenjem antropologije kao filozofske discipline poduzima kritičku rekonstrukciju materijalističko (empirističko i idealističko) apriorističke filozofije. Filozofska antropologija stoji nasuprot raznim prirodnoznanstvenim i duhovnim znanostima koje su se bavile proučavanjem čovjeka i njegove prirode, ali nisu uspjеле odgonetnuti mnoštvo enigma. Helmuth Plesner je ukazao na sve konzekvencije proistekle iz temeljnog kartezijanskog principa koji je uspostavio jaz između fizičke i psihičke egzistencije čovjeka, odnosno duše i tijela, prirode i duha. Njegova filozofska antropologija u svojim ishodištima pati od mnogobrojnih jednostanosti. Zapravo, bitna granica te vrste mišljenja leži u tome što je on posve nekorektno tumačio Marxovu antropologiju, odnosno što se krajnje nelegitimno odnosio spram Marxove teorije historije i njegove kritike novovjekovne građanske zajednice (čija se građevina temelji na otuđenju, odnosno samoalijencijaciji čovjekove ličnosti), kao i tumačenja sudbine modernog kapitalizma. Iz toga su proizašle neposredne konzekvencije Plesnerove filozofske antropologije.

Bitno obilježje filozofske antropologije ovoga autora ispoljava se u tome što je oštro reagirao na sveprisutni proces otuđenja čovjekove ličnosti u suvremenom industrijaliziranom društvu. Otuda neposredno proizlazi i njegova nedorečena konstatacija da je znanstveno-industrijska civilizacija uspjela izvršiti »transformaciju subjekta«. U tom smislu treba razumjevati i Plesnerovo nastojanje da (navodno) nadmaši Marxovu teoriju o ljudskom samootuđenju proglašavajući je »eshatološkom konstrukcijom«.

Nije potrebno dokazivati nekorektno i posve nelegitimno Plesnerovo odnošenje spram Marxove teorije o samoalijencijaciji čovjekove ličnosti. Naime, Marx je u svojoj kritičkoj analizi novovjekovne građanske zajednice i njoj primjerene znanosti, političke ekonomije, spoznao otuđenje (samootuđenje čovjekove ličnosti kao totalni društvenohistorijski i procesualno prolazni fenomen, otkrivajući pri tom društvenopovijesnu snagu, načine i sredstva za uspostavljanje one konstitucije socioekonomskih i političkih formi života u kojoj će čovjek biti gospodar vlastite sudbine i egzistencije, odnosno zajednice u kojoj će se čovjek razvijati kao totalna ličnost. Međutim, radom kao otuđenom otuđujućom djelatnošću čovjek se potvrđuje kao »osakaćeno, prezrelo biće« (Marx). Otuda je posve razumljivo što se kod Marxa javlja kategorički zahtjev za totalnom emancipacijom čovjekove ličnosti. Ona se ostvaruje samo radikalnim prevazilaženjem one konstitucije socioekonomskih i političkih formi života čija se egzistencija bazira na odnosu vladajućih/potčinjenih.

Plesnerova filozofska antropologija, polazeći od ekscentričnosti čovjekove prirode, postaje slična za njenu povijesnost. To sljepilo proisteklo je iz njegovog krajnje nekorektnog objašnjenja uzroka otuđenja čovjekove ličnosti.

Napomene:

* Radi se o nešto izmjenjenom tekstu veće studije pod naslovom »Markizam kao antropologija«, koju uskoro objavljuje »Svjjetlost« u Sarajevu.

1 Dr Abdulah Šarčević, *Iskustvo i vrijeme-Hermeneutika i kritika*, »Svjjetlost«, Sarajevo, 1981, str. 7.

2 Dr Abdulah Šarčević, *Iskustvo i vrijeme-Hermeneutika i kritika*, »Svjjetlost«, Sarajevo, 1981, str. 8.

3 Helmuth Plesner, *Stupnjevi organskog i čovjek-Uvod u filozofsku antropologiju*, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1981, str. 22.

4 Helmuth Plesner, naved. djelo, str. 34.

5 Isto, str. 63-64.

6 Isto, str. 63-64.

7 Isto, str. 63.

8 Isto, str. 358-359.

9 Isto, str. 22.

10 Isto, str. 367.

11 Isto, str. 360.

12 Vidi: Abdulah Šarčević, *Pogovor za Helmuth Plesner, Stupnjevi organskog i čovjek-Uvod u filozofsku antropologiju*, naved. izdanje, str. 495.

13 Adorno, *Negativna dijalektika*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979, str. 126.

14 Helmuth Plesner, naved. djelo, str. 54.

15 Abdulah Šarčević, *Plesnerova filozofska antropologija, Ekscentrična pozicija čovjeka*, u pogovoru za: Helmuth Plesner, naved. djelo, str. 509.

16 Opširnije o tome u: Isto, str. 447.

17 Helmuth Plesner, naved. djelo, s1 Isto, str. 360.

18 Isto, str. 357.

19 Isto, str. 417.

20 Abdulah Šarčević, *Pogovor za: Helmuth Plesner, Stupnjevi organskog i čovjek. Uvod u filozofsku antropologiju*, naved. izd. str. 512.

21 Isto, str. 517.